

Scrisori din Basarabia

IV.

— Presa noastră și problemele ei. —

Presa rusească progresistă.— „Literatura este oglinda vieții...” glăsuiește un adevăr vechiu, banal pentru toți, dar foarte straniu și fără nici un înțeles pentru Basarabeni. Acest soi de oameni, cum se știe, n'are literatură (poate nici viață) pentru că... așa e. Dar să nu aibă dreptul nici la o mică prefacere a susnumitului adevăr, încît să poată spune măcar: „presa noastră este oglinda vieții noastre...” aceasta-i prea, și chiar din cale afară!

Cu toate acestea așa e.

Pur și simplu: nu avem literatură, nu avem presă (este încă de discutat în momentul de față dacă avem și viață).

Psichologicește, la primă vedere, în populațiunea basarabeană se observă un proces dublu: elementul pripășit și societatea moldovenească privilegiată se supun mersului culturii rusești, pe cînd poporul moldovenesc rămîne inert, înmărmurit în formele deșarte ale acestei culturi. Este tot așa sau nu și în fond—aceasta o vom vedea mai încolo; aici constatăm însă că tocmai acestei stări de lucruri corespunde și atitudinea presei progresiste rusești, care se răspîndește în Basarabia.

Primul loc îl ocupă aci ziarul radical „Besarabscaia Jizni” (Viața basarabeană), redactat rusește. Numîndu-se ziar independent și democrat, această foaie afișează programul poporanist și, la fel cu întreaga presă rusească, ridică chestiile mărețe ale actualității revoluționare din Rusia. Dar ca organ local, acest ziar, privind totul prin prizma rusească nu aduce nici un folos Moldovanului nostru, ca atare. *Poporul* din articolele „Jizni” nu este un popor real, luat din „viața basarabeană”, ci o noțiune abstractă, expusă în numele reformelor la ordine. Adevăratul popor, Moldovanul nici nu citește „Jizni” și pe cînd gazeta face așa de sincere teorii asupra „ridicării economice și sociale a țăranilor basarabeni”, aceștia o folosesc numai *pentru figări*.

Cît de puțină influență poate avea o asemenea gazetă, în o limbă străină, asupra unei mase de 1½—2 milioane de suflete, în care nu

poate pătrunde adînc, o vedește lămurit practica electorală din ultimele zile. Avem în Basarabia un număr foarte însemnat de proprietari mici: maziili, răzeși separați, orașeni—plugari, mai toți Moldoveni, încît masele acestea fiind înscrise în listele electorale ar putea să schimbe cu totul caracterul alegerilor, ce se apropie din zi în zi, și totuși, cite apeluri electorale în senzul acesta (înscrîți-vă, înscrîți-vă!!) a făcut „Jizni” acum în urmă, toate au rămas fără efect, și astfel proprietarii mari și „devărașii Ruși”, în liniște și cu siguranță intră în a treia campanie electorală. Nu-i amenință nimic din partea „dobițoacelor cenușii...”

Și încă multă vreme nu se va deștepta conștiința drepturilor stîmbe în Moldovanul nostru, cît îl vor mai povățui ziarele rusești fie și cele mai radicale. Dacă pentru a deștepta mulțimile cu ajutorul limbii materne se cer sforțări gigantice, muncă severă și moleculară, care să dea rezultatele reale cine știe cînd,—ce să mai spunem despre evoluția culturală a acestui popor dintre Nistru și Prut, osîndit să-și învețe drepturile din presa rusească?...

Alegerile se apropie, și la Septembrie vom vedea tot aceiași indiferentism al Moldovenimei pentru desfrîcările acestei țări, pe care îl privim cu durere și rușine în timpul campaniilor electorale trecute....

Desigur, un ziar ca „Jizni” mult face pentru păturile mai culte și pentru elementele conștiente din Basarabia, mai ales pentru... Evrei. Coloanele lui sînt totdeauna deschise pentru apărarea intereselor „omului și ale cetățeanului” și chiar frașii Romîni din „Romînia liberă” știu bine cîtă însemnatate poate avea și pentru ei înșiși o gazetă dreaptă și independentă—singurul scuf, adeseori, împotriva buzdului plac al autorităților, care interpretează legile după cum vor și după cum le plac ochii celor cărora le aplică. Manoperele electorale, cumătrile și rudentile comunale, samavolnicia în toate chipurile ei—își găsesc aci un dușman neîmpăcat în ziarul „Jizni”. Numai, vai, despre aceasta știu bine cele 300 mii de Evrei, și de loc nu o știu cele 2 milioane de Moldoveni...

Afară de asemenea gazetă locală ca „Jizni”, mai sosesc la noi și diferitele ziare mari din Odessa, Kîev, Moscva și Petersburg. Acestea, însă, prezintă un interes constant numai pentru pătura cea de mai sus a societății locale. Nu veți găsi întrînsele niciodată măcar un cuvînt despre poporul moldovenesc, iar corespondențele lor din Basarabia sînt foarte rare, întâmplătoare și iau lucrurile numai la suprafață.

Astfel, toată presa rusească progresistă are pentru Basarabia un interes pur teoretic, ne dă numai tablourile vieții rusești și ale politicii generale, iar împreună cu unicul ziar local „Jizni”—nu ajunge jos în popor și nu exprimă de loc sentimentul opiniei noastre publice... să spunem drept—al celei primitive și rudimentare, din nenorocire...

Nu avem presă...

*

„Drug” al lui Crușevan și presa reacționară.—Disprețul general de care se bucură, acum de mult, Păvălachi Crușevan în societatea cultă, nu-l împiedică dela activitatea lui faimoasă.

Ceata de caraghioși rare-l înconjură și-i spunea că e om mare, că e persecutat de Jidani și cite alte nebunii de astea,—în ultimii ani s'a transformat pur și simplu într'o bandă neagră de antisemiți și reacționarii cei mai „profunzi și convingși”, iar însuși Crușevan a devenit adevăratul oracul al elementelor obscurante din Basarabia. Altă dată voi atinge acest tip omenesc foarte interesant din toate punctele de vedere.

Aci însă mă mărginesc să spun că, în persoana lui Crușevan, Basarabia a înmormintat o unică, după mărime, forță intelectuală a sa.

Și stranie ce e soarta acestui om! Acum el, se știe, își tăgăduiește hotărît origina lui de Moldovan sau Român, pe cînd lucrările lui beletristice din tinerețe, arătau alina simpatie către țărani moldoveni iar nuvelele lui, cu teme luate din viața reală a Basarabiei, erau așa de încălzite de sentimente naționale și de cele mai luminate vederi largi și umanitare!

Publicul nostru, indignat de activitatea lui actuală, uită cu totul pe autorul unor *etudes* unice la noi chiar prin simplul fapt că ele formează începutul literaturii basarabene.

Deși scrise rusește, nuvelele lui Crușevan respiră originalul aromă al naturii, istoriei și spiritului moldovenesc.

„Izvorul vieții”, „Lupii”, „Frage mări”, „Doina” etc., toate merită să fie traduse în românește, pentru a arăta fraților Români unele motive nouă, răsunete ale sufletului nostru înstrăinat...

Da, a scris bine și Crușevan odinioară, dar e mult timp de atunci! Acuma însă acest Moldovan își joacă cu mîndrie rolul lui de cel mai amabil scriitor pentru mînatate rusească din Chișinău și de cetaș al gîii „poporului rus” de aci. Și cum este politicianul disperat, așa e și gazeta lui „Drug” (Amic), Ziarul acesta duce antisemitismul și reacționarismul până la absurd. Apelurile cele mai zgomotoase și provocările la devastări antisemite, polemica cea mai brută și pornografică încontra ziarului „Jizni”—nu părăsesc nici o zi coloanele „Drugului”. Topindu-se de dragoste pentru orășeni și țărănimie „roși și mincași” de Jidani, el slujește credincios interesele proprietarilor mari și ale negusturilor locale ruși: ridică pe șefii „partidului de centru din Basarabia” până la nori, strigă că sînt genii cum n'au mai stat pe fața pămîntului, iar în timpul alegerilor, îndeamnă masele înapoiate să voteze orbește tot celi s'ar propune.

...„Pentru veacul meu ajung nebunii” își spune cu siguranță Crușevan, pe cînd poporul, neluminat, neînțelegînd gîndul lui ascuns, se ridică cu progromuri, cu manifestații patriotice, sau pornește spre Siberia, despre bogăția și rodnicia căreia se găsesc în „Drug” nesfirșite basme. Cu toate acestea, în vremea din urmă îi fuge pămîntul de sub picioarele lui Crușevan. Incetul cu incetul, ochii poporului se deschid, mai ales după ce Crușevan a fost deputat și n'a împlinit, firește, nici una din făgăduelile solemne făcute la alegerile celei a două Dume. Dealtfel, și proprietarii noștri, văd că plătesc prea scump marfa de agitație a lui Cru-

șevan, de oarece acestor le-a consumat până acum aurul lor și al „li-gii” mai mult de cât trage el însuși la cîntar. Îndeobște, mulțămîta toc-mai afacerilor lui financiare totdeauna îndoelnice, acest politician și zia-rul lui se coboară tot mai jos și-și pierde încrederea până și a partiza-nilor reacției.

Afară de crușevanismul întrupat în „Drug”, publicul patriotic din Basarabia mai consumă și citeva ziare huligănești din Odessa, Kiev și ambele capitale ruse. Răcnete, înjurăturile, minciuna goală, toate mani-festările acestei prese „negre”, vădesc clar că reacția rusească, susținută de guvern, dar părăsită de toți, afară de bandele negre, duce politica disperatului și în tot cazul își joacă ultima carte în acești ani cari pre-ced apropiata domnie a constituției. Patima oarbă cu care de pildă, un *Bulațel* (și acesta e un adevărat-Rus dintre Moldoveni) în ziarul lui „Rus-scoe Znamea” (steagul rus) din Petersburg, se aruncă asupra ad-versarilor politici, găsește un firesc erou și în Basarabia. Și aici „liga” as-cultă direcțiunile acestui patriot și-și gătește forțele pentru pogromuri...

Dar cum ni se pare oare faptul, că toată mișcarea patriot-reacționară și antisemită din Rusia se inspiră și se însușește în cea mai mare parte tocmai de Moldovenii noștri ca Crușevan și Bulațel? Ce fel de blestăm apasă asupra noastră, dacă tocmai noi Basarabeni dăm lumii asemenea subiecte, pentru care nici o cămașă de forță nu ar fi îndesulătoare?

Ne e scirbă că criminalii și degenerații aceștia, deși jură că-s Ruși, sînt din neamul nostru și fac așa „gazetărie de principii” încît nu ești sigur nici de ziua de mîine. Dar totuși să ținem samă că aceștia doi, Crușevan și Bulațel, sînt înstrăinați Romîni basarabeni, „jertfe de seară” ale acelei nopți mintale, ce stăpînește de voacuri sufletul trupului nostru poporan. Dar—dacă ei vor rămîne în vece ca o pată neștersă pe dra-pelul nostru—ce să mai spunem despre un nou renegat, ce aleargă acum în ajutorul lor, despre G. Madan, iarăși un Romîn prin naștere și creș-tere?.. Dar să facem mai bine citeva preliminări...

Primele încercări ale presei naționale moldovenești în Basarabia.

Trebue să recunoaștem, din capul locului, că începuturile presei moldove-nești au fost în general nereușite. Am avut în răstimpul unui singur an trei organe, apărute unul după altul: „Basarabia”, „Moldovanul” și „Vi-ața Basarabiei”; dar din multe pricini acuma apare numai cel al doilea. Iar dacă am arunca ochii în jurul nostru, vedem că toate ziarele acestea n’au reușit încă să lese ceva urine pozitive și însemnate în conștiința populațiunii. N’au reușit, repet, din diferite cauze, și Moldovenimea merge ca și mai înainte numai pe drumuri greșite sau ca în dodii. În scurt, ca-uzele sînt următoarele:

„Moldovanul” prezintă o materie foarte proastă ca idei și cuprinsul lui e cu desăvîrșire reacționar. „Basarabia” a apărut nouă luni de-a rîn-dul, dar era condusă prea slab, fără energie și pricepere în gazetărie.. Iar „Viața Basarabiei” a existat numai o lună și jumătate.

Apariția primului ziar: „Basarabia“, a fost socotită atunci ca un mare eveniment. Și la început se părea că tinăra gazetă nu va călca pe urmele ziarelor rusești. „Avem aci multă nevoie să fim foarte corecți, să facem pe tăcute toate demersurile pentru răspindirea înseși a ideii unei gazete moldovenești. E absurd să punem, ca un scop al presei naționale,—slujirea mișcării revoluționare din Rusia. Ne trebuie o gazetă enciclopedică lesne de citit și bine răspândită, cu nici o împiedicare din partea autorităților și cenzurii rusești.“—As:menea vorbe se auzeau la început.

Și cu drept. Ca o plantă fragedă trebuia îngrijită presa noastră, la care am ajuns înfirșit după alita vreme amară. Aci trebuia: nu frazeologie și teorie, ci practică sănătoasă, o muncă severă și înfinsă. Tocmai pentru ca să evităm orbirea politică, trebuia să ne lepădăm de orice iluzii și de vederi de partid, și să zidim un organ, o adevărată instituțiune națională cu adinci rădăcini în popor.

Toate aceste condiții nu au fost împlinite. S'a pierdut mult timp pentru un rezultat nesatisfăcător și când pe deoparte ziarul „Basarabia“ era oprit de autoritățile locale și nu sosea la destinație, pe de alta—întreprinderea aceasta alăt de simpatia în fond, nu găsea ajutorul moral și material al Moldovenilor cațiori, de oarec înșăși ideia unui organ moldovenesc era compromisă.

Astfel stau lucrurile și până acuma, astfel stăteau și înaintea apariției „Moldovanului“. Numai zvonul dăspre o gazetă moldovenească creștea, crește și acuma, și pretulident sătenii noștri și in deobște Moldovenii conștienți de naționalitatea lor, se așteaptă mereu la „adevărutul gazet al nostru moldovenesc“.

Madan și „Moldovanul“ pe drumul crucevanist și in timpul din urmă. Imi aduc aminte următoarele rinduri din „V. R.“ (Ianuarie, Miscelanea): „dacă acum chiar Alltanța adevăraților Ruși și—dacă e exactă învinuirea societății „Milkovul“—chiar jandarmeria rusă, are nevoie de d. Madan,—ce probă mai puternică voiți de înseamnăta elementului românesc din Basarabia?“ Deci „salutăm apariția „Moldovanului“ ca un adevărat triumf al cauzei naționale“....

Mi se părea de mult încă că bucuria aceasta a fost cam prematură. Dacă autorul notiței din „V. R.“ salutând apariția „Moldovanului“, găsea încă atuncea, că „din discuția ce va urma, poporul românesc va ști să aleagă pe prietenii săi adevărați“,—apoi acuma, cind în afară de lătratul șpionesc al „Moldovanului“ nu sună nici un cuvint moldovenesc în întreaga Basarabie—cu ce discuție s'ar descoperi adevărul? Binevoitorul autor al notiței nici nu-și poate imagina cit de negativă și corupătoare devine ziaristica lui Madan. Iată cîteva rinduri dintr'un articol de frunte al „Moldovanului“:

„In România este un vechiu sistem de a răspindi asupra stării lucrurilor din Basarabia cele mai nerușinate adevăruri. Iar in vremea din urmă gazeta jidovească din București „Adevărul“ și jurnalul profesorului

socialist C. Stere din Iași „Viața Românească”, dau locul de cinste unor corespondențe din Basarabia, a căror cuprins este de așa rea credință, încît“....

Și mai departe.

„Sînt cu totul neadevărate știrile pe care le dau unele gazete din România cum că ocîrmuirea rusească ar fi trimițînd cu deasila pe Moldovenii la Ussuriischii-Crai și în alte părți ale Siberiei.... Adevărul este, că Moldovenii se duc de bună voea lor la Siberia și sînt chiar nemulțumiți că ocîrmuirea nu le dă bilete la toți ciși doresc să se strămute“....

Desigur că, lui Madan îi e tot una, chiar de s'ar duce toți Moldovenii în Siberia, dar să se gîndească autorul notiței, din „V. R.“ cit folos aduce poporului basarabean ziarul d-lui Madan, „cel bun pentru discuție“, cînd nici un cuvînt nu se poate opune acestui renegat romin, care prin ironia soartei—și-a luat monopolul de presă în Basarabia.... Numai noi, cei de aici, putem prețui ce fel de idei se inspiră acuma Moldovenilor, mulțumită activității neîmpiedicate a d-lui Madan.

Omul acesta, absolut nul politiceste, dar malițios ca un individ egoist și fără principii și scrupule, cînd a venit din București și s'a oferit ca ziarist partidului agrarian, el știa bine ce făcea pentru a-și indestula burta cu pine ușor muncită. Tîrgul cu conștiința a fost făcut foarte lesne prin ajutorul jandarmeriei ruse și iată că vedem acum încă pe un Moldovan slujind proprietarilor împotriva țărănilor, salvîndu-i dela exproprieri și răscoale, ajutînd pe toate lepădăturile lumii ruse în contra Evreilor și păzînd administrația rusa de comploturi și conspirații.... O, istoria omenirii va însemna acest eroism pe paginale sale, și generațiile viitoare își vor căli spiritul cetățenesc, amintîndu-și pilda unui Romîn, care a salvat Rusia!....

În vremea aceasta „Moldovanul“ se trimite, aproape cu totul gratis, în toate satcele moldovenești pe numele protului sau învățătorului, și la primărie.... Și numai cuprinsul lui sărac și neîndestulător pînă și pentru interesele mărginite ale săteanului, îl feresc pe Moldovanul nostru de a fi atîns de această maculatură nerușinată. Una putem să o spunem cu bucurie: slavă ție Doamne, că l'ai făcut pe fiecare huligan—burtă verde fără energie largă și fără inițiativă solidă! Altfel ne-ar fi mîncat de mult întreg poporul—bestiile renegate!...

Tragem nădejde însă că în curînd va avea și „Moldovanul“ răsplată meritată pentru mișeliiile lui, dar pînă atunci nu numai unuia dintre „accimici“ îi vor turbura rațiunea minciunile lui și îi vor orbi simțul moral îndemnurile acestui ziar, „bun pentru discuție“. A propos.... Pagina reprodusă mai sus din lucrările d-lui Madan nu este prima de felul ei. Și mai înainte „Moldovanul“ încerca să-și facă foaia sa macar intru citva interesantă—prin spionajul, deaunțul și toate celelalte mișelii ale unui „ziarist cînstit“. Toideamna el a căutat să compromită pe cineva, chiar și pe România ca atare, dar totuși simțul primitiv de rușine ex'stă încă în acest

șpion patentat. El se mărginea mai mult cu aluziile, nega răul ivit din partea Rușilor și îl găsea la Moldovenii cu sentimentul național. Acuma însă el a hotărît, se vede, că nu mai are nimica de pierdut și rătăcește tot mai des în articolele sale cu infierările corespondențelor din Basarabia apărute în presa romînească.... Dar, ajunge pentru fiecare zi răutatea ei ! E destul că în Chișinău publicul cult a înțeles acum cu cine are a face și i-i întoarce lui Madan spatele, ca unui lepros. De scîrbă e numai că sfînta cauză națională se compromite mult prin purtarea lui. Un Român, care prin provocările, intrigile și minciuna, prin cuvîntul tipărit vinde sufletul lui național.... Mai jos nimene *nu poate cădea !...*

Allă dată voiu sîrși tema prezentă ; mi-a ramas să vorbesc despre „Viața Basarabiei“ și în general despre problemele, scopurile, mijloacele practice, și idealurile presei naționale din Basarabia.

Chișinău 8 August 1907.

Alexis Nour

